

[B] **EEN ENTHOUSIASTE, AL TE ENTHOUSIASTE LEZER.
ESSAYS VAN HUGO BOUSSET**

Het literaire essay – of liever: het essay over literatuur, dat is niet hetzelfde – maakt moeilijke tijden door. Voor de krant is het te lang, te moeilijk, te specialistisch; het literaire tijdschrift, waar het bij uitstek op zijn plaats was, leidt een kwijnend bestaan en zoekt naar spectaculairder overlevingsmogelijkheden; de universitaire letterkundige schrijft liever een biografie, desnoods over een onleesbare derderangsschrijver. Logisch dat ook de uitgever niet staat te springen om het genre in leven te houden.

Des te meer reden om verheugd te zijn over het nieuwe boek van Hugo Bousset, die bij Meulenhoff nu al zijn zesde titel uitbrengt. Bousset (*1942), emeritus hoogleraar moderne Nederlandse literatuur in Brussel en hoofdredacteur van *Dietsche Warande & Belfort (DW_B)*, lijkt immuun voor de commercialisering, de kortademigheid en de oppervlakkigheid van de nieuwe literaire wereld, hij schrijft als vanouds lange stukken over schrijvers die bij het “grote publiek”, voor zover dat in literaire zin nog bestaat, niet of nauwelijks bekend zijn.

Boussets belangstelling gold altijd primair de experimentele literatuur, het grensverleggende werk van auteurs die “schrijven aan een opus”, zoals een bundel met gesprekken uit 1982 heet. Zijn proefschrift (1985) ging, in de geest van Roland Barthes, over *Het boek alfa* van Ivo Michiels. Dat perspectief mag tegenwoordig in onbruik zijn geraakt, Bousset heeft zich daardoor niet van de wijs laten brengen. Nog altijd zoekt hij het bij auteurs die niet tot de makkelijkste behoren. Begrijpelijk, bij hen valt voor de creatieve essayist de meeste eer te behalen.

Zijn nieuwste boek heet *Vurige tongen*, een fraaie, dubbelzinnige titel die zowel naar de door hem behandelde auteurs verwijst, en via hen toch ook een beetje naar hemzelf, als naar de vlammen die tien jaar geleden uit de Twin Towers sloegen. Het omslag dringt die tweede betekenis op: de reusachtig vergrote schaduw van een met de punt omhoog stekende kroontjespen tegen de gevel van een van de New Yorkse torens. En de ondertitel zegt het expliciet: “Essays over romans na 11 september”.

Maar die ondertitel wordt niet waargemaakt. Verreweg de meeste van de boeken die Bousset met groot enthousiasme ter sprake brengt, hebben niets met de aanslagen van 11 september of de nasleep daarvan te maken. Zelfs de cesuur in de tijd moet de lezer met een korreltje zout nemen. Prominent aanwezige boeken als *Het periodiek systeem* van Primo Levi, *In ongenade* van J.M. Coetzee en *Lust* van Elfriede Jelinek zijn aanzienlijk ouder. Dat begint aardig op lezersbedrog te lijken. Van de beloofde thematische samenhang is geen sprake, laat staan van een wending in de richting van een dwingend politiek of maatschappelijk engagement. Bousset heeft de opstellen waarschijnlijk allemaal na “11 september” geschreven, mogelijk heeft die gebeurtenis hem gepolitiseerd, maar dat lijkt me onvoldoende rechtvaardiging voor die ondertitel.

De auteur moet ook zelf nattigheid hebben gevoeld. Vermoedelijk heeft dat gevoel hem ertoe gebracht voor een structuurprincipe te kiezen dat het gebrek aan thematische coherentie enigszins zou kunnen compenseren. Hij behandelt nu telkens twee boeken per essay, uiteraard met de suggestie dat de vergelijking van die boeken zinvol kan zijn, dat overeenkomsten en verschillen op die manier duidelijker aan het licht komen. Vergelijkingen, zegt hij ergens, kunnen boeken “openbreken”. Dat zou kunnen, inderdaad, maar in *Vurige tongen* komt de vergelijking vaak geforceerd over, zoals in het geval van Allard Schröder en Coetzee; en soms is het ene boek te nadrukkelijk de maatstaf voor het andere, bijvoorbeeld als Bousset aankondigt “de lijstjes in een roman van Koen Peeters te analyseren en toetsen aan *Het periodiek systeem* (...) van Primo Levi”, alsof dat boek een absolute norm heeft gesteld waar alle “lijstjes” aan moeten voldoen.

Enfin, dat Boussets *ars combinatoria* me niet altijd overtuigt, is geen ramp, als dan de afzonderlijke stukken maar overtuigend zijn, als de auteur er maar in slaagt nieuw licht te werpen op de boeken die hij onder de loep neemt. Het pleit in elk geval voor hem dat hij zich in zijn keuze weinig gelegen laat liggen aan de populariteit van schrijvers. Ook gevestigde opinies zijn voor hem allerminst heilig. Bang om alom gerespecteerde auteurs af te wijzen of relatief onbekende auteurs op het schild te hijsen is hij niet. Zo is hij weinig gecharmeerd van zijn jeugdige, betrekkelijk populaire landgenoten Dimitri Verhulst

en Annelies Verbeke. “Door alwetende interventies wordt de lezer elke vrijheid ontnomen”, veroordeelt hij de eerste; en het tweede deel van *Reus* van Verbeke is “ronduit beschamend”, onbegrijpelijk dat niet “één redacteur de auteur hiervoor heeft behoed”. Voor Jeroen Theunissen heeft hij dan onverwachte lof; weliswaar staat diens verhalendrielijk *Het einde* bol van “de politiek correcte clichés” en hangt het boek als los zand aan elkaar, maar aangezien hij, Bousset, niet houdt van boeken die een hecht geheel vormen, krijgt Theunissen het voordeel van de twijfel. Dubieus, op grond van deze particuliere argumentatie.

Verrassend en haaks op de communis opinio is Boussets afwijzende oordeel van Nobelprijswinnaar Coetzee en de alom gelauwerde en geprezen Charlotte Mutsaers. Coetzee heeft hem geïrriteerd, de hoofdpersoon van *In ongenade* lijkt te veel op de verteller en de auteur, en is “een knorrig gelijkhebber”, “een klier van een man” die in de roman geen enkele “tegenstem” krijgt. Mutsaers vergelijkt hij met Elfriede Jelinek, wat redelijk lijkt aangezien beiden “feminiene teksten” schrijven, “associatief, prerationeel, muzikaal”. Maar *Koetsier herfst* is van 2008 en *Lust* van 1989, waarom geen later boek van Jelinek gekozen? Bousset vindt Mutsaers op de rand van “cafépraat”, hij hekelt haar “onverdedigbare” politieke standpunten en tegenstellingen: “Do [een van de hoofdpersonen van *Koetsier herfst*, CO] wil geen parelsnoer uit medelijden met de overleden oesters, maar draagt wel leren schoenen en een leren tas. Tja.” Jelineks “maatschappijkritische invalshoek” vindt hij veel sterker dan die van Mutsaers. Naast “de denkers van de Frankfurter Schule” zou Jelineks “politieke analyse (...) glorieus standhouden” – wat mij eerlijk gezegd een dwaze vergelijking lijkt aangezien Jelinek in dit boek helemaal geen politieke analyse levert en ook de laatste denker van de Frankfurter Schule al twintig jaar dood was toen *Lust* verscheen.

Maar in het literaire essay gaat het natuurlijk niet om meningen en oordelen, belangrijker is de scherpte van de analyse, het vernieuwende van een interpretatie, de verhelderende contextualisering van een literair werk – en niet in de laatste plaats het stilistische en compositorische niveau van de essayist zelf. Het spijt me het te moeten zeggen, maar dan vallen deze stukken me nogal tegen.

Het is zelfs de vraag of de genre aanduiding essay wel op zijn plaats is. Veel stukken bestaan voor het grootste deel uit uitgebreide navertellingen van de inhoud, gelardeerd met lange citaten. Bousset heeft daarbij soms de onhebbelijke gewoonte stijl of idioom van de besproken auteur te imiteren. In verband met Jelinek spreekt hij zonder aanhalingstekens, dus voor eigen rekening, over een “fallus” als een “tot barstens toe gevulde worst”; de eigenaar daarvan “is nog maar net thuis of hij sjoert zijn lul uit zijn broek (...).”

Dan zeg ik op mijn beurt: tja. Hugo Bousset is een enthousiaste samenvatter, soms een tikje te enthousiast, wat meer distantie zou hem sieren.

CYRILLE OFFERMANS

HUGO BOUSSET, *Vurige tongen. Essays over romans na 11 september*, Meulenhoff, Amsterdam, 2011, 256 p.